

Jerzy Wrona

Katedra Gospodarki Regionalnej
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Wygląd i geograficzna symbolika herbów współczesnych państw Ameryki Południowej

Streszczenie

Herby państw Ameryki Południowej zawierają elementy nawiązujące zarówno do historii, jak i geografii poszczególnych krajów. W herbach wielu państw tego regionu można znaleźć odniesienia do ukształtowania powierzchni (np. Chimborazo) oraz świata roślinnego i zwierzęcego. Herby aż czterech państw (Boliwii, Ekwadoru, Chile i Kolumbii) wieńczy sylwetka kondora, który dla państw regionu andyjskiego jest od czasów kolonizacji hiszpańskiej uosobieniem wolności i narodowej siły. Wizerunki herbów Boliwii i Peru podkreślają rolę lam i ich krewniaków w życiu i gospodarce Indian. Rogi obfitości są symbolem bogactw mineralnych w herbach Kolumbii, Peru i Wenezueli. Snop pszenicy przypomina o ważności rolnictwa w gospodarce Boliwii i Wenezueli. Z kolei gałązki kawy i tytoniu w herbie Brazylii symbolizują duże znaczenie eksportowe tych produktów rolnych.

Słowa kluczowe: herb, geografia, państwo, Ameryka Południowa.

1. Wprowadzenie

Współcześnie ożywione i różnorakie kontakty międzynarodowe sprzyjają poznawaniu symboli państwowych. Stanowią też one przedmiot zainteresowania geografii politycznej. Do najważniejszych oficjalnych symboli każdego państwa – oprócz flagi i hymnu – należy herb. Podobnie jak w przypadku flag, barwy

i elementy graficzne herbów państwowych bardzo często nawiązują do geografii tych krajów, przede wszystkim do charakterystycznych cech środowiska przyrodniczego i życia społeczno-gospodarczego [Grigoriew 2010, s. 148–174; Wrona 2002, s. 286].

W niniejszym artykule na tle szkicowo zarysowanej historii kontynentu przedstawiono herby, a zwłaszcza ich geograficzną symbolikę, współczesnych państw Ameryki Południowej¹. Państwa te pogrupowano następująco: 1) Brazylia, 2) Wenezuela, 3) Gujana i Surinam, 4) kraje andyjskie – Kolumbia, Ekwador, Peru, Boliwia i Chile, 5) kraje La Platy – Argentyna, Paragwaj i Urugwaj.

Herb w wersji podstawowej jest barwnym znakiem graficznym złożonym z tarczy i godła. W wersji pełnej jest to tarcza herbowa z godłem oraz hełm z klejnotem (np. pióropuszem strusich piór) i labrami². Niekiedy herby mogą zawierać inne elementy zwane ozdobami herbu; najczęściej są to trzymacze i korona rangowa [Dudziński 1997, s. 15–32; Znamierowski i Dudziński 2008, s. 59]. Niekiedy herby posiadają też dewizę (motto), zwykle widniejącą na wstędze pod tarczą herbową. Wiele współczesnych godeł i barw państwowych wytworzonych zostało z biegiem czasu ze znaków osobistych poszczególnych władców, umieszczanych na ich tarczach, chorągwiach, pieczęciach i monetach. Generalną zasadą rysunku heraldycznego, zwłaszcza w przypadku herbów państw o długich tradycjach historycznych, jest stylizacja przedmiotów [*Godła i flagi...* 1970, s. 6–7].

W opracowaniu wykorzystano różnorodne publikacje krajowe i zagraniczne, książki i artykuły z zakresu heraldyki, weksylogologii, historii i polityki. Pomocny okazał się też Internet, zwłaszcza strony FOTW – *Flags of the World* oraz – w niektórych przypadkach – oficjalne strony rządowe poszczególnych państw.

Ponieważ z reguły oficjalne dokumenty państwowe nie objaśniają symboliki herbów, niekiedy w źródłach spotyka się rozbieżności w interpretacji poszczególnych symboli. Różnice te dotyczą jednak detali. Należy też zaznaczyć, że autor w opisach niektórych herbów pominął regułę blazonowania – zasadę kolejności omawiania jego elementów (tj. zaczynania od tarczy herbowej) i używania ściślej

---

¹ Artykuł jest dopełnieniem opracowania pt. *Elementy geograficzne na flagach państw Ameryki Południowej*, zamieszczonego w *Zeszytach Naukowych Akademii Ekonomicznej w Krakowie* w 1997 r. [Wrona 1997, s. 95–107].

² Labry to ozdobne obramowanie hełmu, najczęściej w postaci tkaniny. W okresie wypraw krzyżowych rycerze europejscy przejęli wschodni zwyczaj nakrywania hełmu chustą, by chronić go przed nagraniem od słońca. Zwyczaj ten kontynuowano po powrocie z krucjat do rodzinnych krajów, z tym że w lecie i w zimie na hełm nakładano pokrowiec ze skóry lub grubego materiału, który chronił przed gorącym lub zimnem. W pozostałych okresach roku wystarczała chusta, z biegiem czasu ozdobnie wycinana na brzegach. W herbach początkowo chusta była przedstawiana tak, jak wyglądała w rzeczywistości, od XV w. zaczęto ją wydłużać i rozciąć na wiele pasów. Tak powstały labry, które z upływem czasu przybierały coraz bardziej fantazyjne kształty i spływały po obu stronach tarczy herbowej [Znamierowski i Dudziński 2008, s. 103].

terminologii heraldycznej. Nadrzędnym jego celem było bowiem zwrócenie uwagi na detale geograficzne w herbach i ich symbolikę.

2. Rys historyczno-polityczny Ameryki Południowej

Najwcześniejsze i najprężniej rozwijające się cywilizacje indiańskie powstały na obszarze Andów Środkowych. Jedno z największych prekolumbijskich imperiów – państwo Inków, w czasie swojego rozkwitu w XV w. rozciągało się od dzisiejszych granic Peru z Kolumbią aż do środkowego Chile. Zamieszkałe było przez różnorodne plemiona indiańskie, które jednoczył wspólny język, religia (za stwórcy i władcę wszechświata uważano Wirakoczę) oraz osoba władcy – Inki [Stodolska 1997, s. 83–84]. Królestwo Inków liczyło około 12 mln mieszkańców, którzy zajmowali się głównie uprawą ziemi (m.in. kukurydzy, ziemniaków, koki) oraz hodowlą lam i alpak. Kres jego istnieniu położyli konkwistadorzy europejscy. W 1532 r. na wybrzeżu obecnego Peru wylądowali Hiszpanie, na czele których stał Francisco Pizarro. W ciągu krótkiego okresu doprowadzili oni do upadku państwa inkaskiego, gdzie w 1544 r. założyli Wicekrólestwo Peru.

Ludy zasiedlające dzisiejszą Brazylię oraz południową część kontynentu nie tworzyły wtedy żadnej organizacji państwowej [Maryański, Modrzejewski i Szot 1989, s. 22–23]. Choć pewne wpływy andyjskich centrów cywilizacyjnych docierały również i na te tereny, to jednak mieszkające tu plemiona Arawaków, Karaibów, Guaranów, pozostały długo (na niektórych obszarach nawet do czasów współczesnych) na bardzo niskim stopniu rozwoju społecznego. Tubylcy trudnili się głównie zbieractwem, myślistwem i rybołówstwem, niekiedy również prymitywną uprawą ziemi.

Dotarcie w 1492 r. Krzysztofa Kolumba do Nowego Świata było brzemienne w skutki dla kontynentu południowoamerykańskiego. Rozpoczęło się poznawanie nowych terytoriów, ich kolonizacja i eksploatacja. Zniszczono wiele obiektów wielkich kultur prekolumbijskich do czego przyczynili się – obok żądnym złota konkwistadorów i awanturników – również misjonarze powodowani troską o szerzenie „prawdziwej” wiary wśród „pogan” [Ameryka Południowa... 1999, s. 20]. Hiszpańscy żeglarze najpierw spenetrowali wybrzeża Ameryki Południowej, z wyjątkiem wschodnich wybrzeży Brazylii, gdzie pierwsi pojawili się Portugalczycy. W 1500 r. wylądował tu Pedro Alvares Cabral (w pobliżu równoleżnika 17° φ S) [Zarychta 1972, s. 14]. W pierwszym okresie po odkryciu Brazylii (właściwie aż do XVIII w.) najważniejszym artykułem eksportu było drewno zwane *brasil* (z gatunku drzewa brezyłka brazylijska – *Caesalpinia brasiliensis*), wykorzystywane w Europie do produkcji mebli i czerwonego barwnika. Z czasem

nazwa *brasil* zaczęła oznaczać nie tylko drewno, ale również kraj, z którego je przywożono [Kula 1987, s. 10–12; Dembicz i in. 1979, s. 58].

Przez blisko trzy wieki, aż do początków XIX w., prawie cała Ameryka Południowa pozostawała pod panowaniem kolonialnym Hiszpanii i Portugalii. Na mocy traktatu w Tordesillas z 1494 r. podzielono ziemie Nowego Świata między te państwa. Linia podziału przebiegała z północy na południe, w odległości 370 mil na zachód od Wysp Zielonego Przylądka (mniej więcej wzdłuż 48–49° λ W). Nowo odkrywane obszary na zachód od tej linii przypadły Hiszpanii (Kastylii), a na wschód od niej Portugalii. W konsekwencji tego podziału wschodnia część Ameryki Południowej, odpowiadająca obecnej wschodniej Brazylii, była w posiadaniu Portugalii, pozostała część kontynentu przypadła Hiszpanii. Przesunięcie daleko na zachód granic posiadłości portugalskich związane było z wyprawami *bandeirantes* – uczestników wypraw w głąb kontynentu w poszukiwaniu niewolników, kruszców – głównie złota) i kamieni szlachetnych [*Ameryka Południowa...*, 1996, s. 224].

Zarządzane przez siebie ogromne terytoria południowoamerykańskie Hiszpania zorganizowała w wicekrólestwa. Utworzone w 1544 r. wicekrólestwo Peru (ze stolicą w Limie) początkowo obejmowało wszystkie zdobyczne tereny hiszpańskie w Ameryce Południowej. W 1717 r. wyodrębniono z niego wicekrólestwo Nowej Granady (ze stolicą w Bogocie), a jego obszar zajmował dzisiejszą Wenezuelę, Kolumbię, Ekwador i Panamę. W 1776 r. utworzono wicekrólestwo La Platy (stolica w Buenos Aires), które obszarem odpowiadało współczesnej Argentynie, Paragwajowi, Boliwii i Urugwajowi [*Ameryka Południowa...* 1999, s. 23–24]. Swą równie olbrzymią kolonią – Brazylią, Portugalia zarządzała z Bahii (obecnie Salvador) leżącej we wschodniej części kraju, a później z Rio de Janeiro. Chęć przejęcia kontroli nad przetwórstwem cukru z trzciny cukrowej była przyczyną zawładnięcia Gujaną przez Holandję, Francję i Wielką Brytanię.

W okresie kolonialnym w Ameryce Południowej utworzyły się nowe, dość zróżnicowane rasowo, społeczeństwa. Od połowy XVIII w. zaczęły wśród nich narastać dążenia do suwerenności. Między innymi echa idei Rewolucji Francuskiej i uzyskanie niepodległości przez kolonie północnoamerykańskie oraz uciążliwa zależność gospodarcza od metropolii przyczyniły się do tego, że miejscowe elity Kreolów (Hiszpanów urodzonych w Ameryce) zawiązywały pierwsze spiski niepodległościowe. W wyniku powstań zbrojnych i walk narodowowyzwoleńczych na początku XIX w. uzyskały wolność wszystkie południowoamerykańskie kolonie hiszpańskie. W 1822 r. usamodzielniała się też Brazylia, która w 1889 r. stała się republiką, a w dwa lata później republiką federalną. Gujana Brytyjska uzyskała niepodległość dopiero w 1966 r., a Gujana Holenderska (jako Surinam) w 1975 r. Gujana Francuska nadal pozostaje w zależności kolonialnej jako departament zamorski Francji. Brytyjskim terytorium zależnym są niewielkie Falklandy (Malwiny), do których rości sobie prawo Argentyna.

3. Herby państwowe

3.1. Brazylia

Herb Brazylii (rys. 1a) – największego terytorialnie (prawie 48% całego kontynentu) i ludnościowo państwa Ameryki Południowej – powstał w 1889 r. w chwili proklamowania republiki, później był nieznacznie modyfikowany. Umieszczone na kolistej, błękitnej tarczy herbowej białe gwiazdy oznaczają Krzyż Południa³, charakterystyczny gwiazdozbiór nieba półkuli południowej. Z kolei 27 małych gwiazd na obwodzie koła symbolizuje obecnych 26 stanów i dystrykt federalny Federacyjnej Republiki Brazylii. Dominującą w rysunku herbowym pięcioramienną gwiazdę w złoto-zielonych barwach narodowych z czerwono-złotą obwódką (symbolizującą jedność i niezawisłość państwa) otacza wieniec z liści kawowca z owocami (po prawej heraldycznie stronie)⁴ i tytoniu – z kwiatami. Kawa⁵ i tytoń to tradycyjnie bardzo ważne dla gospodarki kraju płody rolne, a w ich produkcji Brazylia zajmuje obecnie, odpowiednio, pierwsze i drugie miejsce w świecie. Pod gwiazdą umieszczono miecz (ze srebrną gwiazdą w czerwonym polu na rękojeści) będący symbolem konieczności obrony niepodległości. Całość znajduje się na tle złocistej aureoli (glorii) o 20 zębach. W dolnej części herbu widoczna jest nazwa państwa: *Republica Federativa do Brasil* oraz data powołania republiki: *15 de Novembro de 1889*.

3.2. Wenezuela

Zasadniczy wzór rysunku herbowego Wenezueli (rys. 1b) pochodzi z lat 1836 i 1954. Ostatniej modyfikacji symboli państwowych (flagi, herbu i hymnu) dokonano w 2006 r. z inicjatywy ówczesnego prezydenta Hugo Chaveza oskarżanego przez opozycję o zapędy dyktatorskie i próby wprowadzenia socjalizmu na wzór kubański. W herbie, który też widnieje na fladze państwowej, zmieniono liczbę kłosów w snopie, nazwę państwa i rysunek dzikiego konia symbolizującego niezawisłość i wolność. Uważa się, że obecny kierunek cwałującego herbowego rumaka

³ Nazwę Krzyż Południa (*Cruzeiro do Sul*) nosi też najwyższe odznaczenie brazylijskie.

⁴ Herby państwowe wywodzą się z herbów rycerskich. Herb składał się z właściwego rysunku, czyli godła, oraz tła, inaczej „pola” tarczy. Tarczę z wizerunkiem nosił rycerz, stąd też strony w opisie herbu określane są tak, jakby je opisywał on sam.

⁵ Kawa, in. kawowiec (*Coffea arabica*) pochodzi z Abisynii, dzisiejszej Etiopii (z prowincji Kaffa). Do Brazylii kawowiec sprowadzono z francuskiej Gujany pod koniec lat 30. XVIII w. Od początku XIX w. kawa zajęła pierwsze miejsce w brazylijskim eksporcie [Kula 1987, s. 87]. Dziś najwięcej tej używki uprawia się na płaskowyżach Wyżyny Brazylijskiej, głównie w stanach Parana, São Paulo, Minas Gerais, Espirito Santo. Wspecjalizowanym portem wywozu kawy jest Santos.

(dla patrzącego na herb wprost – w lewo) odpowiadał lewicowej orientacji władz państwa. Na trójdzielnej (czerwonej, złotej i błękitnej) tarczy herbu Wenezueli przedstawiono snop pszenicy – symbol rolnictwa oraz bogactwa i jedności kraju, związane ze sobą wieńcem laurowym – dwie flagi i historyczną broń oraz (wspomnianego już wcześniej) konia z rozwianą grzywą⁶. Obecnie w snopie znajdują się 24 kłosa oznaczające 23 stany i dystrykt Caracas. Poniżej tarczy herbowej, na wstęgach o barwach narodowych żółto-niebiesko-czerwonych znajdują się napisy: *19 de Abril de 1810 Independencia, 20 de Febrero de 1859 Federacion, Republica Bolivariana de Venezuela* oznaczające aktualną oficjalną nazwę państwa i daty: 19 IV 1810 r.⁷ – początek ruchu wyzwolenczego, 20 II 1859 r. – początek wojny domowej, której efektem było przyjęcie w 1864 r. kolejnej konstytucji i proklamowanie republiki federacyjnej. Herb wieńczy dwa rogi obfitości z owocami i kwiatami (symbolizujące dobrobyt), a tarczę flankują gałązki: oliwna i palmowa (symbole pokoju i sławy) [Fojcik i Martykan 2001, s. 2282 i 2287; Hubka 2006, s. 2723–2724].

3.3. Gujana i Surinam

Gujanie herb (rys. 1c) nadała królowa brytyjska Elżbieta II w 1966 r. Najbardziej interesującym geograficznie elementem srebrnej tarczy herbowej jest kwiat narodowy – wiktoria królewska⁸, nazywany też różą jeziorną. Jest to największa roślina wodna na świecie, średnica jej liści dochodzi do 2 m. Rośnie dziko w Amazonce i jej dopływach, na terenie Brazylii, Boliwii oraz Gujany. Umieszczone w herbie jej duże dwa kwiaty i liść mają chronić kraj i jego mieszkańców.

Na tarczy herbowej poniżej wiktorii królewskiej znajdują się trzy faliste błękitne linie symbolizujące bogactwo wód kraju; sieć rzeczna Gujany jest bowiem bardzo gęsta, a rzeki charakteryzują się dużym przepływem. W języku miejscowych Indian nazwa państwa oznacza „kraj wód” (inaczej „kraj wielu rzek”).

⁶ W poprzedniej wersji herbu biały koń biegł po zielonej trawie będącej symbolem równin (*llanos*) o charakterze wilgotnej sawanny, stanowiących ok. 35% powierzchni kraju.

⁷ Hasło *Indenpendencia* przy tej dacie jest mylące, gdyż sugeruje uzyskanie niepodległości. Ta w Wenezueli ogłaszana była dwukrotnie – w 1811 r. i w 1819 r. (w składzie Wielkiej Kolumbii). Data uwidoczniła w herbie to tylko pierwszy dzień powstania w Caracas przeciw dominacji hiszpańskiej, które dopiero po 9 latach doprowadziło do faktycznej niezawisłości.

⁸ Wiktoria królewska, inaczej amazońska (*Victoria regia*, syn. *V. amazonica*) została odkryta przez Europejczyków w 1801 r. i nazwana tak na cześć brytyjskiej królowej Wiktorii. Jej liście wygięte na brzegach ku górze zdolne są do utrzymania ciężaru – według niektórych źródeł – nawet do 50 kg. Kwiaty tej niezwyklej rośliny otwierają się w ciągu dwóch kolejnych dni. Pąki rozkwitają wieczorem, o świcie kwiat zamyka kielich i zanurza się w wodzie. Następnego dnia wieczorem znów rozkwita, tym razem z odcieniem różowym. Rankiem kwiat ponownie zanurza się w wodzie, lecz już nie ukazuje na powierzchni.

Tarcza herbu Gujany zawiera też rysunek hoacyna⁹ (zwanego *canje*), ptaka występującego tylko w tej części świata i reprezentującego bogatą awifaunę kraju. Na tarczy herbowej spoczywa szyszak rycerski z labrami, na nim czerwono-biało-błękitny pióropusz – ozdoba głów kacyków plemiennych, w herbie oznaczający ludność tubylczą¹⁰. Dwa diamenty po obu stronach pióropusza symbolizują górnictwo, które odgrywa ważną rolę w gospodarce kraju. Na terenie Gujany znajduje się i jest eksploatowanych wiele cennych surowców mineralnych, m.in. boksyty, złoto, diamenty. Tarczę herbową podtrzymują jaguary¹¹, które dodatkowo trzymają w łapach: kilof – symbol pracy robotnika oraz łydgi trzciny cukrowej i ryżu – owoce pracy rolnika [Brożek 1998, s. 76; Herzog 1982, s. 94].

Nimbem świętości i nadprzyrodzonej mocy otaczali jaguara mieszkańcy obu wielkich ośrodków staroamerykańskiej cywilizacji – przedkolumbijskiego Meksyku i inkaskiego imperium andyjskiego. U Inków jaguar uchodził za boskiego towarzysza Wirakoczy. Symbolizował uczoność i zręczność, co dobrze oddaje inteligencję i zwinność tego wielkiego kota Nowego Świata. Dla Indian Ameryki Południowej i Środkowej to największe w świecie zwierzę naziemno-wodno-nadrzewne, o niezwykłej sile, czujności i odwadze, stanowi symbol krwiożerczości i okrucieństwa [Margul 1996, s. 44–46]. Umieszczone na wstędze, poniżej tarczy herbowej, motto herbu Gujany brzmi *One People, one Nation, one Destiny* (Jeden Lud, jeden Naród, jedno Przeznaczenie).

W owalnej, dwudzielnej w słupek, tarczy herbu państwowego Surinamu (rys. 1d), oficjalnie z 1975 r., przedstawiono stylizowany złoty żaglowiec na biało-niebieskich falach. Podkreśla on znaczenie żeglugi morskiej w gospodarce kraju i rolę holenderskiej Kompanii Zachodnio-Indyjskiej (*Chartered West India Company*) w podboju tej części świata. Statek przypomina też czasy kolonialne, kiedy to

---

⁹ Hoacyn, inaczej kośnik czubaty (*Opisthocomus hoazin*) zamieszkuje dżungle dorzecza Amazonki i Orinoko. Należy do rzędu kuraków, a sylwetką przypomina bażanta. W Gujanie ptaki te są dość liczne, żyją na drzewach, nad błotnistymi brzegami rzek. Hoacyn jest często cytowanym przykładem „świadczenia ewolucji”, ponieważ m.in. młode posiadają szcztątkowy pazur na skrzydle, którym pomagają sobie przy wspinaniu się po drzewach [Szymański 1995, s. 89].

¹⁰ W XIX w. zdecydowaną większość mieszkańców Gujany stanowili niewolnicy murzyńscy sprowadzani tu w XVII i XVIII w. z Afryki do pracy na plantacjach trzciny cukrowej. Po zakazie handlu niewolnikami (1807 r.), a następnie zniesieniu niewolnictwa (1834 r.) i rozwoju gospodarki plantacyjnej, zaczęto werbować robotników z Chin i ówczesnych Indii brytyjskich. Grupy etniczno-rasowe współczesnej Gujany to: Azjaci (ok. 50%), Murzyni (35%), Metysi (6%) oraz Indianie, Mulaci i biali.

¹¹ Jaguar (*Panthera onca*) jest dużym, silnym drapieżnikiem z rodziny kotów, budową i umaszczeniem przypominającym panterę. Na cynamonowożółtym futrze posiada liczne plamy. Zamieszkuje brzegi lasów i zarośla, najczęściej w sąsiedztwie rzek i zbiorników wodnych. Występuje na obu kontynentach amerykańskich, od Teksasu i Kalifornii po Patagonię.

niewolnicy z Afryki przywożeni byli żaglowcami do dzisiejszego Surinamu¹². Z kolei palma nawiązuje do współczesności i symbolizuje sprawiedliwość (wg innych źródeł także rolnictwo ważne dla gospodarki kraju). Zielony romb (na środku owalu) oznacza bogactwa naturalne, a umieszczona na nim złota gwiazda to „gwiazda wolności”. Pięć jej ramion interpretuje się też jako 5 części świata (Afryka, Ameryka, Australia, Azja, Europa), z których ludność przybyła w różnych okresach do Surinamu. Tarczę herbową podtrzymują Indianie reprezentujący pierwotnych mieszkańców kraju. Łacińska dewiza herbu to: *Justitia, Pietas, Fides* (Sprawiedliwość, Pobożność, Wierność).

3.4. Kraje andyjskie – Kolumbia, Ekwador, Peru, Boliwia, Chile

W herbie Kolumbii (rys. 1e), pochodzącym w głównych zarysach z 1834 r., w polu pierwszym (błękitnym) tarczy widnieje granat¹³ (hiszp. *granada*). Nawiązuje on do nazwy Nowa Granada – jednostki politycznej (Generalna Kapitania Nowej Granady, Wicekrólestwo Nowej Granady, Republika Nowej Granady), w skład której wchodziła w XVI–XIX w. dzisiejsza Kolumbia. Złote rogi obfitości, po obu stronach granatu, symbolizują naturalne bogactwa, żyzność i skarby kraju. W polu środkowym tarczy herbowej, na „platynowym” tle, znajduje się (osadzona na lancy) czerwona czapka frygijska, tradycyjna oznaka wolności. W dolnym polu tarczy przedstawiono schematycznie dwa statki i przesmyk panamski, gdyż zasadniczy wygląd herbu pochodzi z okresu, kiedy Panama była częścią tzw. Wielkiej Kolumbii (lata 1811–1903). Tarczę herbową otaczają flagi narodowe. Umieszczony nad tarczą kondor¹⁴ trzyma w dziobie wieniec laurowy i wstęgę z dewizą państwa: *Libertad y Orden* (Wolność i Porządek).

¹² Podstawę gospodarki obecnego Surinamu (do 1954 r. Gujany Holenderskiej) stanowiły plantacje trzciny cukrowej, później też i kawy, na których pracowali czarni niewolnicy z Afryki Zachodniej Po zniesieniu niewolnictwa (formalnie w 1863 r.) Murzynów zastąpili robotnicy kontraktowi z Indii i Indonezji, głównie z Jawy.

¹³ Granat, granatowiec (*Punica granatum*) to jedna z najstarszych roślin owocowych. Obecnie granatowiec rozpowszechniony jest we wszystkich ciepłych krajach, zwłaszcza w obszarze śródziemnomorskim. Granat przywieźli do Hiszpanii Arabowie i pierwotnie umieszczony został w herbie Granady (Grenady) – prowincji i miasta Andaluzji.

¹⁴ Sylwetka kondora olbrzymiego (*Vultur gryphus*) występuje w herbach 4 państw południowoamerykańskich: Boliwii, Chile, Ekwadoru, Kolumbii. Heraldyka tych państw przedstawia kondora w sposób bardzo naturalistyczny [Neubecker 1976, s. 125]. Ten drapieżnik, jeden z największych latających ptaków świata, jest „skrzydlatym władcą” andyjskich gór i wyżyn. Kondor przebywa najczęściej na wysokości 3–4 tys. m, lecz potrafi się wznieść nawet do 7 tys. metrów. Od czasów kolonizacji hiszpańskiej uważa się go za symbol wolności i niezawisłości krajów tego regionu. Zdecydowany do końca bronić miejsca swego gniazdowania, uosabia również narodową siłę i odwagę. Wspaniale prezentujący się kondor, uchodzący za króla andyjskich ptaków, stał się bohaterem legend indiańskich.

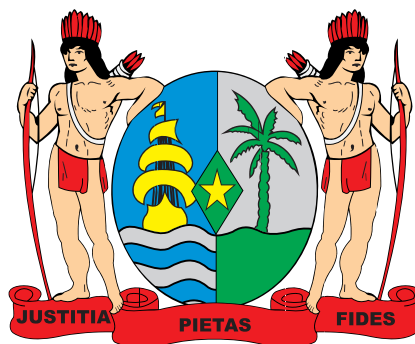
a) Brazylia

b) Wenezuela

c) Gujana

d) Surinam

e) Kolumbia

f) Ekwador

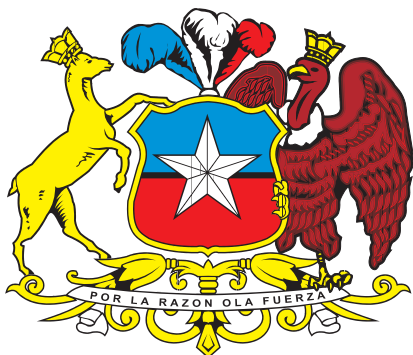
Rys. 1. Herby Brazylia, Wenezueli, Gujany, Surinamu, Kolumbii i Ekwadoru

a) Peru

b) Boliwia

c) Chile

d) Argentyna

e) Paragwaj

f) Urugwaj

Rys. 2. Herby Peru, Boliwii, Chile, Argentyny, Paragwaju i Ugwaju

Podobnie jak herby wielu innych państw latynoamerykańskich bardzo realistyczny jest herb Ekwadoru (rys. 1f), pochodzący z 1845 r., w obecnej formie przyjęty w 1900 r. Zawiera on wiele elementów geograficznych. Nawiązują one do rzeźby powierzchni (Chimborazo), świata roślinnego (gałązki wawrzynu oraz palmy) i zwierzęcego (kondor). Spod ośnieżonego wulkanicznego masywu Chimborazo¹⁵, stanowiącego centralny element tarczy herbowej, po zielonej równinie nadbrzeżnej spływa do Pacyfiku rzeka Guayas (160 km), dostępna przez cały rok dla żeglugi. Symbolizuje ona braterstwo dwóch regionów fizyczno-geograficznych Ekwadoru: Costy obejmującej побереże oraz Sierry – wysokogórskiego rejonu andyjskiego. U ujścia rzeki widnieje statek parowy „Guayas”. Upamiętnia on fakt, że pierwszy parowiec na zachodnim wybrzeżu Ameryki Południowej zbudowano właśnie w Ekwadorze (Guayaquil) i zaczął on pływać w 1841 r. Maszt statku zakończony jest kaduceuszem (mitologiczna laska Hermesa opleciona dwoma węzami i zwieńczona parą skrzydeł) – symbolem handlu, współpracy i pokoju. W górnej części owalnej tarczy herbowej, ponad wyobrażeniem góry Chimborazo, na błękitnym niebie, przedstawiono białą wstęgę z inkaskim „słońcem wolności”. Umieszczono tu też znaki zodiaku (Barana, Byka, Bliźniąt, Raka) przypominające miesiące III–VI 1845 r., kiedy to Ekwador szczęśliwie obronił swą suwerenność. Tarczę herbową otaczają dwie pary flag narodowych przeplecione gałązkami wawrzynu i palmy. Pęk różeg liktorskich (*fasces*)¹⁶ symbolizuje ustrój republikański i suwerenność państwa. Wieńcząca herb imponująca sylwetka kondora andyjskiego uosabia niepodległość i siłę kraju. Herb Ekwadoru umieszczony został na fladze państwowej; flaga narodowa i bandera handlowa są go pozbawione [Mucha i Valašek 1987, s. 173–174; Znamierowski 1999, s. 207].

Herb Peru (rys. 2a), umieszczany też na fladze państwowej, przyjęto w 1825 r., obecna wersja obowiązuje od 1950 r. Tarcza herbu peruwiańskiego podzielona jest na część dolną i górną. W górnej części tarczy, podzielonej z kolei pionowo na dwa pola – błękitne i srebrne, znajdują się: należąca do podrodziny lam, wikunia¹⁷ –

¹⁵ Chimborazo, który leży niemal na równiku (1°20' φ S), jest najwyższym szczytem Ekwadoru (6310 m n.p.m.). Wierchołek Chimborazo jest też najdalej oddalonym punktem od środka Ziemi.

¹⁶ Różgi liktorskie były w starożytnym Rzymie symbolem władzy. Liktorzy byli woźnymi w administracji rzymskiej, towarzyszyli wyższym urzędnikom podczas wystąpień publicznych, niosąc wiązkę różeg oplecioną skórzanymi rzemieniami (*fasces*). Poza murami miasta wkładano do wiązki różeg topór na znak nieograniczonej władzy urzędnika [Biedermann 2001, s. 310].

¹⁷ Wikunia, inaczej wigoń (*Vicugna vicugna*), wyglądem podobna do guanako, jest najmniejszym przedstawicielem rodziny wielbłądotatych Ameryki Południowej. Środowiskiem życia wikunii są suche, stopowe płaskowyże Andów Środkowych. Najczęściej spotyka się je w rejonach otaczających jezioro Titicaca. Wikunie żyją dziko w niewielkich stadach, czasem przyłączają się do lam. Ze względu na niezwykle cenną, delikatną i miękką wełnę, wigonie były chronione już przez Inków. Współcześnie handel ich wełną stanowi pilnie strzeżony interes państwa.

symbol świata zwierzęcego i drzewo chinowe¹⁸ – symbol świata roślinnego Peru. W części dolnej, czerwonej znajduje się róg obfitości¹⁹ z wysypującymi się złotymi monetami, co jest symbolem bogactw mineralnych kraju²⁰. Wieniec laurowy nad tarczą herbową jest symbolem republiki (wierności republikańskim wartościom). Gałązki palmowe i wawrzynowe oznaczają pokój i wolę obrony kraju [Znamierowski 2002, s. 88].

W owalnej tarczy, bogatego w różnorodne elementy, herbu Boliwii (rys. 2b) – z 1888 r., później jednak wielokrotnie modernizowanego – widać „typowy obraz kraju”. Środkowe miejsce zajmuje, oświetlona słońcem (symbolem Inków), góra Potosi. Licząca prawie 5 tys. metrów, „Srebrna Góra” – Cerro Rico (Cerro de Potosi) symbolizuje obfite bogactwa mineralne i andyjski krajobraz kraju. Przypomina też, że po jej odkryciu w połowie XVI w. przez dziesiątki lat dawała około połowy światowej produkcji srebra, a leżące u jej stóp miasto Potosi należało do najbogatszych w świecie.

U stóp Potosi w herbie przedstawione są: alpaka²¹, snop pszenicy i drzewo chlebowe²² – symbole rolnictwa, fauny i flory. W oddali umieszczono las i dom.

¹⁸ Drzewo chinowe (chinowiec – *Cinchonia*) rośnie dziko, dziś też uprawiane jest na plantacjach w Peru i krajach ościennych. Mimo rozwoju nowoczesnej chemii jest nadal bardzo poszukiwanym surowcem do wyrobu chininy, uniwersalnego środka przeciwmalarycznego. Wartości lecznicze kory chinowca znane były tutejszym Indianom na długo przed przybyciem Europejczyków. Korę chinowca początkowo nazywano „korą peruwiańską”, później też „świętą korą” lub „korą jezuitów” [Słownik botaniczny 1993, s. 84].

¹⁹ „Róg obfitości”, inaczej „róg Amaltei” występuje także w herbach Kolumbii i Wenezueli. Jako symbol obfitości, bogactwa i płodności ziemi, wywodzi się z mitów greckich. Zeus wykarminiony został przez kozę Amalteę. Kochał swą żywicielkę tak bardzo, że gdy złamał się jej róg, wszechmocny bóg sprawił, że ów odłamany kawałek w cudowny sposób napełniał się wszystkim, czego zapragnął jego aktualny posiadacz.

²⁰ Pod koniec XVIII w. kopalnictwo peruwiańskie (skupione głównie w Potosi i Oruro) dawało ok. 70% całej produkcji srebra południowoamerykańskiego. Wydobywano też dużo złota i rtęci [Dzieje Ameryki..., 1977, s. 79].

²¹ Lama (*Lama lama*) oraz nieco mniejsza od niej alpaka (*Lama pacos*) to charakterystyczne zwierzęta andyjskie. Udomowione zostały w Andach Środkowych, w okresie istnienia państwa Inków. Ich hodowla w dalszym ciągu odgrywa bardzo ważną rolę w gospodarce i życiu Indian – mieszkańców wyżynnych terenów krajów andyjskich, głównie Boliwii i Peru. Lamy są mało wymagającymi, niezwykle wytrzymałymi i niezastąpionymi w górach zwierzętami jucznymi. Dostarczają też mleka, wełny, mięsa i skór. Ekskrementy lam stanowią na bezleśnych obszarach puny główny środek opałowy dla miejscowej ludności. Alpaki hodowane są głównie ze względu na grubą, lecz miękką i delikatną wełnę. Przystosowanie do specyficznego klimatu andyjskiego sprawia, że udomowione lamy i alpaki nie rozpowszechniły się w innych obszarach świata.

²² Drzewo chlebowe, inaczej chlebowiec właściwy (*Artocarpus altilis*) pochodzi z Polinezji. Jego owoce spożywa się po upieczeniu, rzadziej ugotowaniu lub na surowo. Stanowią one ważny składnik pożywienia tubylców na wyspach Oceanii, w mniejszym stopniu – na Wielkich i Małych Antylach oraz w niektórych krajach Ameryki Południowej.

W górnej części pasa otaczającego tarczę jest napis *Bolivia*, u dołu – 10 złotych gwiazd. Gwiazdy oznaczają 9 aktualnych departamentów kraju i jeden nadmorski, utracony na rzecz Chile podczas tzw. wojny o Pacyfik, prowadzonej w latach 1879–1884. Za tarczą herbową przedstawiono 6 flag narodowych, 4 karabiny, 2 lufy armatnie, siekiere bojową Inków, wieniec laurowy oraz czapkę frygijską. Wszystkie te przedmioty symbolizują patriotyzm i wolę obrony ojczyzny. Herb wieńczy sylwetka zrywającego się do lotu „ptasiego króla Andów” – kondora [Herzog 1982, s. 45; Hubka 2002, s. 2; Visser 1994, s. 71].

Tarcza obecnego herbu państwowego Chile (rys. 2c), z 1834 r., wzorowana jest na fladze narodowej. Na pasach – błękitnym i czerwonym umieszczono białą, pięcioramienną gwiazdę – symbol wolności i chilijskich Indian, którzy walczyli o niepodległość kraju. Tarczę herbową wieńczy pióropusz składający się z trzech piór nandu²³ w barwach narodowych – niebieskiej, białej, czerwonej. Ozdobne pióra w tych kolorach nosili pierwsi prezydenci republiki na swoich kapeluszach. Pod tarczą znajduje się dewiza państwa – używana wcześniej, w czasie chilijskiej wojny o wyzwolenie – *Por la razon ola fuerza* – „Rozumem lub siłą”.

Tarczę herbu chilijskiego podtrzymują huemal, zwany jeleniem andyjskim²⁴ i kondor, symbole niezawisłości chilijskiego narodu. Korony na głowach kondora i huemala nawiązują do dawnych tradycji żeglarskich. Pierwszy marynarz, który wszedł na pokład statku przeciwnika i uszedł z życiem, był koronowany takim diademem żeglarskim [Hesmer 1992, s. 38; Hubka 2006b, s. 2–4].

3.5. Kraje La Platy – Argentyna, Paragwaj i Urugwaj

Herb Argentyny (rys. 2d) ustanowiono w 1944 r. Jest on wiernym odwzorowaniem pieczęci z 1813 r. używanej przez niezależne Zgromadzenie Konstytucyjne Prowincji La Plata. Centralną część herbu stanowi owal w barwach narodowych (niebiesko-białych), który otacza wieniec z liści laurowych, w dolnej części przewiązany niebieską wstęgą. Kolory niebieski (jasnoniebieski) i biały ustanowiono na pamiątkę barw kokardy z munduru milicji argentyńskiej, która w 1807 r. odparła atak wojsk brytyjskich. Takie barwy jako narodowe przyjął generał Jose

---

²³ Nandu to południowoamerykańskie strusie, ptaki (1,5 m wysokości, do 25 kg wagi), niezdolne do latania, ale szybko biegające. Żyją dwa gatunki nandu: rea, inaczej struś pampasowy (*Rhea americana*) oraz nandu Darwina inaczej plamiste (*Rhea pennata*). Nandu szybko się oswojają i często są hodowane ze względu na wspaniałe pióra.

²⁴ Huemal (*Hippocamelus bisulcus*) należący do rodziny jeleniowatych, jest najsilniejszym zwierzęciem w Andach. Żyje, obecnie już nielicznie, na wysokości 3–5 tys. metrów n.p.m., zimą schodząc do lesistych dolin. Ubarwienie huemala jest jednolicie brunatne. Kozły tego gatunku poroże mają niewielkie, z kilkoma odgałęzieniami.

San Martin (1778–1850), wyzwoliciel Argentyny spod kolonialnej władzy hiszpańskiej.

Nad owalem tarczy herbowej wyłania się „majowe słońce” (*El Sol de Mayo*) zaczerpnięte z tradycji Inków. Za narodowy symbol argentyński słońce uważane jest od 25 V 1810 r., gdy zebrał się lud Buenos Aires, aby zmusić wicekróla Hiszpanii do oddania władzy. Na początku zgromadzenia chmury zasłaniały całe niebo, ale wnet ukazało się słońce, co uznano za pomyślny znak dla kraju. W herbie argentyńskim (i na fladze) złote słońce jest symbolem wolności, znakiem zwycięstwa nad Hiszpaniami i oznaką wschodzącej potęgi państwa.

Ręce w uścisku, wnidniejące na białym polu owalu, symbolizują jedność narodową i braterstwo we wspólnym interesie, jakim jest niepodległość państwa. W rękach znajduje się tyczka z nasadzoną na nią czerwoną czapką frygijską (jakobińską) będącą symbolem wolności od czasu Rewolucji Francuskiej²⁵. Była ona pierwszym ponadnarodowym symbolem wolności [Brożek 1998, s. 26; Hubka 2005, s. 2].

W okrągłym herbie Paragwaju (rys. 2e), wywodzącym się z 1821 r. z pieczęci pierwszego prezydenta J.G. Rodrigueza de Francia, umieszczono wieniec z liści oliwki i palmy oznaczający pokój i honor. Pośrodku znajduje się „majowa gwiazda”, która – według legendy – świeciła nad Asuncionem w nocy z 14 na 15 V 1811 r., kiedy to ogłoszono niepodległość państwa. Gwiazdę otacza kolisty napis z nazwą państwa *República del Paraguay* (Republika Paragwaj).

Drugi herb (właściwie pieczęć skarbową) Paragwaju, też kolistego kształtu, przedstawia siedzącego brązowego lwa, który symbolicznie strzeże wolności kraju. Powyżej jest napis *Paz y Justicia* (Pokój i Sprawiedliwość). Rysunek tego herbu dopełnia czapka frygijska²⁶.

Herb Urugwaju (rys. 2f), o podstawowym wzorze z 1829 r., podobny jest do herbu argentyńskiego, gdyż od 1816 r. oba kraje tworzyły Zjednoczone Prowincje Rzeki La Plata.

Owal herbu urugwajskiego, otoczony wieńcem liści oliwnych i laurowych oraz zwieńczony „majowym słońcem wolności”, podzielono na cztery pola w krzyż. W pierwszym polu, błękitnym, jest złota waga symbolizująca ideały sprawiedliwości. W polu białym, ponad błękitnymi falami, widać zieloną górę z twierdzą na szczycie. Jest to Monte Cerro (149 m n.p.m.) wznoszące się nad Zatoką Monte-

²⁵ Czapka frygijska jest okrągła, spiczasta, bez daszka, zazwyczaj czerwona. Uważano ją za nakrycie głowy mitycznych Amazonek we Frygii (środk.-zach. Azja Mniejsza). Później była m.in. czapką wyzwolenców w starożytnym Rzymie i galerników w przedrewolucyjnej Francji. Stała się symbolem Rewolucji Francuskiej i od tego czasu *bonnet rouge* – czerwona czapeczka (czapka) inaczej frygijska lub jakobińska uosabia wolność [Dudziński 1997, s. 72].

²⁶ Oba herby umieszczone są na fladze państwowej, stąd też różny jest awers i rewers flagi Paragwaju. Jest to wyjątek wśród flag państw współczesnego świata.

video. Wokół zatoki, przy ujściu Rio de La Plata, usytuowane jest Montevideo – stolica i największy port Urugwaju. W herbie góra z twierdzą są symbolem władzy. W polu trzecim (też białym) znajduje się sylwetka „nieposkromionego” konia. Jest on symbolem wolności i swobody. W polu ostatnim, błękitnym, przedstawiono złotego wołu, symbol dobrobytu. Przypomina on hodowlę bydła rogatego i owiec – głównego źródła dochodów ludności kraju. W pogłowiu bydła przeważają rasy mięsne, owce hoduje się zarówno na mięso, jak i wełnę.

4. Podsumowanie

Analiza wyglądu i symboliki herbów państw Ameryki Południowej wskazuje, że zawierają one elementy nawiązujące do historii – zwłaszcza okresu walk narodowyzwoleńczych. Na zrzućenie dominacji hiszpańskiej (w Brazylii – portugalskiej) i proklamowanie niezawisłości duży wpływ wywarły idee Rewolucji Francuskiej, stąd też w herbach Argentyny, Boliwii i Kolumbii umieszczono czapki frygijskie, tradycyjny symbol wolności. W porównaniu z herbami państw leżących na innych kontynentach (zwłaszcza państw europejskich) w znakach państwowych krajów południowoamerykańskich spotykane są liczne elementy odwołujące się do geografii poszczególnych krajów, głównie do ukształtowania powierzchni oraz świata roślinnego i zwierzęcego. Cechą charakterystyczną herbów Boliwii i Ekwadoru, podobnie jak kilku innych państw Ameryki Łacińskiej, są przedstawienia krajobrazu. W herbie Ekwadoru dominuje rysunek Chimborazo – najwyższego szczytu kraju, zaś w herbie Boliwii – góry Potosi, co nawiązuje do roli, jaką odegrał ten kraj w eksploatacji rud srebra. Herby Boliwii, Ekwadoru, Chile i Kolumbii wieńczy sylwetka kondora – skrzydlatego „władcy” Andów, który dla państw tego regionu od czasów kolonizacji hiszpańskiej jest uosobieniem wolności, narodowej siły i odwagi. Inne typowe zwierzęta andyjskie – alpaka i wikunia, występują w herbach Boliwii i Peru. Zwierzęta te i blisko z nimi spokrewnione lamy odgrywają bardzo ważną rolę w gospodarce i życiu Indian. W górach są niezastąpionymi zwierzętami jucznymi, dostarczają też mleka, mięsa, wełny i skór. W herbie Urugwaju znalazł się jako symbol dobrobytu wół, co jest nawiązaniem do rozpowszechnionej tam hodowli bydła i owiec, będącej podstawą rolnictwa. Inni charakterystyczni przedstawiciele świata zwierząt znaleźli się w herbach Chile i Gujany. W pierwszym przypadku jest to huemał, a w drugim – jaguary i hoacyn. Symbole unikalnego świata roślinnego: wiktoryę królewską, drzewo chlebowe i chinowiec umieszczono w herbach – odpowiednio – Gujany, Boliwii i Peru. Gałązki niezwykle ważnych dla eksportu kawy i tytoniu znalazły się w herbie Brazylii. O efektach pracy rolnika w herbie Gujany przypominają gałązki trzciny cukrowej i ryżu. Snop pszenicy w herbach Boliwii i Wenezueli

to przede wszystkim symbol rolnictwa oraz bogactwa kraju. Z kolei symbolem bogactw mineralnych są rogi obfitości w herbach Kolumbii, Peru i Wenezueli.

Znajomość wyglądu i symboliki herbów państw Ameryki Południowej niewątpliwie stanowi częstą wiedzę ogólnogeograficznej dotyczącej tego kontynentu.

Literatura

- Ameryka Południowa. Encyklopedia geograficzna świata* [1996], Opress, Kraków.
- Ameryka Południowa. Przeglądowy atlas świata* [1999], red. R. Mydel, J. Groch, Oficyna Wydawnicza FOGRA, Kraków.
- Biedermann H. [2001], *Leksykon symboli*, Muza, Warszawa.
- Brožek A., [1998], *Lexikon vlajek a znaku zemi světa*, Kartografie, Praha.
- Dembicz A. i in. [1979], *Słownik terminów geograficznych Ameryki Łacińskiej*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Dudziński P. [1997], *Alfabet heraldyczny*, Diogenes, Warszawa.
- Dzieje Ameryki Łacińskiej* [1977], t. 1, red. T. Łepkowski, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Fojcik P., Martykan J. [2001], *Z historie statni vlajky Venezuely*, „Vexilologie”, nr 122.
- Godła i flagi świata* [1970], oprac. A. Bonasewicz, Iskry, Warszawa.
- Grigoriew A.A. [2010], *Znaki i obrazy w geograficzskom stranowedenii*, Tessa, Sankt Peterburg.
- Herzog H.U. [1982], *Flaggen und Wappen*, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig.
- Hesmer K.H. [1992], *Flaggen und Wappen der Welt*, Bertelsmann Lexikon Verlag, Gütersloh.
- Hubka J. [2002], *Vlajky a znaky Bolívie*, „Vexilolog”, nr 5.
- Hubka J. [2005], *Vlajky a znaky Argentiny*, „Vexilolog”, nr 17.
- Hubka J. [2006a], *Nove vlajky. Wenezuela*, „Vexilologie”, nr 141.
- Hubka J. [2006b], *Vlajky a znaky Chile*, „Vexilolog”, nr 22.
- Kula M. [1987], *Historia Brazylii*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Margul T. [1996], *Zwierzę w kulcie i micie*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Maryński A., Modrzejewski P., Szot Z. [1989], *Geografia ekonomiczna Ameryki Łacińskiej*, PWE, Warszawa.
- Mucha L., Valášek S. [1987], *Vlajky a znaky zemi světa*, Geodetický a kartografický podnik v Praze, Praha.
- Neubecker O. [1976], *Heraldry – Sources, Symbols and Meaning*, McGraw-Hill Book Co., New York.
- Słownik botaniczny* [1993], red. A. i J. Szwejkowscy, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Stodolska M. [1997], *Wybrane elementy tradycyjnych wierzeń Indian Andów Peruwian-skich*, Afryka, Azja, Ameryka Łacińska, Studia i Materiały, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Szymański P. [1995], *Hoacyn*, „Poznaj Świat”, nr 7/8.
- Visser D. [1994], *Flaggen, Wappen, Hymnen*, Battenberg, Augsburg.
- Wrona J. [1997], *Elementy geograficzne na flagach państw Ameryki Południowej*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, nr 485, Kraków.

Wrona J. [2002], *Analiza elementów geograficznych i ich symboliki na flagach oraz w herbach państw współczesnego świata*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków.

Zarychta A. [1972], *Brazylia*, PWN, Warszawa.

Znamierowski A. [1999], *The World Encyclopedia of Flags*, Lorenz Books, London.

Znamierowski A., Dudziński P. [2008], *Wielka księga heraldyki*, Świat Książki, Warszawa.

The Appearance and Geographical Symbolism of the Coats of Arms of the Modern States of South America

The coats of arms of the countries of South America contain elements harking back to both the history and geography of particular countries. The coats of arms of many countries of this region contain references to land forms (e.g. Chimborazo), vegetation and the animal world. The coats of arms of as many as four states (Bolivia, Ecuador, Chile and Columbia) are crowned with the silhouette of the condor, which, for states from the region of the Andes Mountains, has been the embodiment of freedom and national force since the times of Spanish colonisation. The coats of arms of Bolivia and Peru emphasise the role of llamas and related animals in the lives and economies of the Indigenous people. Horns of plenty symbolise mineral resources in the coats of arms of Columbia, Peru and Venezuela. While a sheaf of wheat underscores the importance of agriculture in the economies of Bolivia and Venezuela, coffee and tobacco branches in the coats of arms of Brazil symbolise the huge importance of these crops as exports.

Keywords: coats of arms, geography, state, South America.